

הדף היומי

בעזרת החובן לאדם דעות נתחיל מסכת מכות

עלון יומי ללומדי הדף היומי י"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף ב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מדוע מאמינים לעדים ה"מזימים" ולא ל"זוממים"?

אמרה התורה "וזרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחי ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך" (דברים יט, יח-ט). השאלה הראשונית בענין "עדים זוממים" מה אולמיה האי מהאי, מדוע הכת השניה נאמנת יותר מהכת הראשונה, מה מצאנו פסול בעדים הראשונים, מיד כאשר הגיעו עדים שניים. והרי יש מושג בהלכות דיינים "עדות מוכחשת" כת אחת אומרת א, וכת שניה אומרת ב, אין דנים לפי אף אחת מהם כיון שיש כאן עדות שהוכחשה, אין הכרח לנהוג כפי אחת מן הכתות, מדוע הדין שונה ב"הזמה", מדוע יש תוקף לעדים שבאו לאחרונה.

בחינוך (מצוה תקכד) כתב בתוכן דבריו טעם שאמרו לו, ונביא את לשונו וביאור דבריו מעט יותא יתבאר לפי לשונו של הטור להלן, לשון החינוך "משרשי המצוה ליטר כל איש אשר מלאו לבו להעיד בדבר אשר אינו יודע אותו באמת ובברור, בעבור היות הדבר ענין שכל אשר לבריות תלוי עליו הן ממון הן גוף, ובאשר תאמין התורה האחרונים על הראשונים לא ידענו טעם ברור בזה, אכן הגיד לי אחד מן החכמים קצת טענה בדבר, כי התורה תאמין עדים, ואין ספק שאילו יעידו שני עדים כשרים על שלשה אנשים או יותר שהרגו את הנפש שנאמנים השנים המעידים ואפילו יכחישו המרובים, מפני שאלו הם עדים והאחרים בעלי דבר, ובעדים זוממים כמו כן אחרי שהאחרונים מעידים על העדים עצמן לומר להם עמנו הייתם שזהו עיקר הזמה, חזרו הראשונים בעלי דבר והאחרונים עדים." עכ"ל. ודבריו הם כעין טעמו של הטור להלן.

לפי דעת רוב הראשונים המושג "עדים זוממים" הוא חידוש של התורה באופנים מסויימים, שהרי כאשר באו ב' עדים והעידו כדת וכדין ולאחר חקירות ודרישות והעמידו את דבריהם, הרי נעשה הדבר כאמת לפי הלכות הב"ד לזון לפי דבריהם. כאשר באו עוד ב' עדים והזימו אותם, מדוע נקבל את הכת השניה יותר מהראשונה, מדוע נבטל את דבריהם של הראשונים ונאמין לדבריהם של האחרונים, לכך ביאר הרמב"ן על התורה (דברים יט, יח) והוא מדברי הסוגיות בהמשך, שכאשר אומרים לא כן היה אלא צורת הסיפור היתה אחרת, באמת אין כח לכת השניה יותר מלכת הראשונה, ואין הם נאמנים יותר, אלא מאחר ועתה יש כאן "עדות מוכחשת" אחת אומרת כך ושניה אומרת אחרת, ב"ד לא יכולים לחייב או לפטור.

אבל כאשר "הוזמו" אין הנושא ביחס להכחשת ה"עדות" אלא ביחס לנאמנות ה"עדים" וכמבואר במשנה לקמן כל המושג הזמה יכול להיות באופן של "עמנו הייתם" אתם אינכם ראויים להעיד כיון שלא יתכן שראיתם את המעשה וכו', אין התחייבות למעשה אם היה או לא, שאז כאמור יהיה כאן עדות מוכחשת בלבד, ואמת הדבר שהכחשה תחילת הזמה אולם, כיון שעיקר מטרתם לבטל את הגדת העדות ולא את העדות עצמה, נמצאו שלא סתרו דבריהם את דברי הכת הראשונה, אלא שללו את כחם משרשו עניינם, וע"ז אמרה תורה שנקבל את העדים המזימים.

ובלשון הרמב"ם שכתב בהלכה את סדר השתלשלות העד זומם, מבואר שסבר שיש כאן גזירת הכתוב שנקבל את העדים המזימים יותר מהכת הראשונה, וז"ל (תחילת פרק יח בעדות ג-א) "מי שהעיד בשקר ונודע בעדים שהעיד בשקר זהו שוקרא עד זומם ומצות עשה לעשות לו כמה שרצה לעשות בעדותו לחבירו וכן בעבירה שחייבין עליה סקילה העידו והוזמו נסקלין כולן ואם בשרפה נשרפין וכן שאר המיתות ואם העידו במלקות לוקה וכו', במה דברים אמורים בעדים שהוזמו, אבל שתי כתות המכחישות זו את זו ואין כאן עדות אין עונשין את אחת מהן לפי שאין אנו יודעים מי היא הכת השקרנית, ומה בין הכחשה להזמה הכחשה בעדות עצמה, וכו', וההזמה בעדים עצמן." וממשיך הרמב"ם ללבן את ענין ההזמה וענין ההכחשה. וע"ז כתב הרמב"ם (שם הלכה ג) "וזו שהאמינה תורה עדות האחרונים על העדים הראשונים גזירת הכתוב הוא."

הטור (ח"מ לח) אף כתב כעין דברי הרמב"ם, אבל לא מצאנו בלשונו שכתב שהענין לקבל את העדים האחרונים מחמת "גזירת הכתוב" אלא ביאר דבריו בטעם הדין, היות והעדים המזימים הם מעידים על גוף העדים, ואין העדים יכולים להעיד על עצמם שלא כך הדבר, הרי יש לקבל את העדות המעידה על גופם של העדים, וז"ל הטור (שם הלכה ג) "ומה יש בין הכחשה להזמה, הכחשה אינה בגוף העדים אלא שמכחישים אותן שאלו אומרים פלוני לוח מפלוני, ואלו אומרים יודעין אנו שלא לוח כי היינו אצלו כל היום וראינו שלא לוח, והזמה בגוף העדים שאומר באותו שעה שאתם אומרים שלוח הייתם עמנו. ומפני זה האחרונים נאמנים כיון שמעידין על גופן של העדים והיו כאלו העידו עליהן שהרגו הנפש או שחללו שבת והן אינן נאמנות על עצמן לומר לא עשינו כך וכך."

ה"ר (דרשות ת) כתב טעם למצוות התורה להאמין להעדים המזימים יותר מהזוממים, ומצית דבריו שיותר מסתבר שהמזימים דקדוק לומר אמת, מאשר הזוממים שחושבים שאף אחד לא ראה אותם במקום אחר באותו יום. ודבריו של ה"ר"ן הם מהלך בחכמת נפש האדם, וז"ל "ידוע הוא שאפילו מי שמוחקק

בשקר, אינו רגיל להיות משקר בדבר שהוא עשוי להתברר, ולפיכך אמרו רבותינו ז"ל דמלתא דעבידא לגלויי אפילו קרוב ואפילו אשה נאמנין בכך. וידוע הוא שרוב המשקרים לא היו בודים מלבם דבר חדש שלא היה כלל, אבל במעשה אחר שנעשה, ישקרו וישנו צורתו ותכונתו, מפני שאין הדבר ששיקרו בו עשוי להתברר אחר אשר המעשה נעשה. ואם ימצא מכזב יהיה בודה מלבו מעשה אחר לממרי, יהיה זה זר מאד, אבל לא ימצא מכזב שיפליג בשקריותו כל כך שיעיד בדבר שהיה במקום אחד והוא לא היה כלל באותו מקום, בזמן שהוא מעיד שנעשה המעשה ההוא, אם לא שיזדמן זה על צד תכלית הזרות הגמורה, לפי שהמכזב ירא לנפשו מאותן בני אדם שראוהו במקום אחר שיוכיחו עליו חרפתו. וידוע הוא שענין עדים זוממים הוא על זה הצד, שהם מעידים בדבר אחד שנעשה במקום פלוני ובזמן פלוני, והמזימים באין ואומרים שלא היו במקום ההוא כלל באותו זמן, והמצא מכזב בכיוצא בזה רחוק מאד. ומפני רחוק מציאות זה צותה התורה שקודם שנעשה העדים נדרוש היטב אם הוא אפשר שהפליגו לשקר כיוצא בזה.

ומפני זה הענין בעצמו הוא שצותה התורה שנאמין לאחר דרישה טובה המזימין יותר מהמוזמין. ואע"פ דתרי ותרי נינהו, כמו שאמרו רז"ל. והטעם בזה, לפי שיותר רחוק שישקרו המזימין מהמוזמין, אע"פ ששניהם מכניסין עצמן בדבר העשוי להתברר, אע"פ המזימין מכניסין עצמן בזה יותר מהמוזמין, כי המוזמין אולי חשבו שלא ראם שום אדם במקום אחר באותו זמן ולכן הכניסו עצמן באותו שקר עם היותו זר, אבל המזימין אם אין אמת כדבריהם, אין לא יראו הממוזמין שיוזעמם בעצמם שיוכיחו שהאמת אתם, ויעידו זה אנשי אותו המקום שראוהו שם באותו זמן שיאמרו שנעשה שם המעשה ההוא, היה המעשה ההוא או לא היה, הנה אין ספק שכל זמן שהמוזמין לא יבררו שהאמה כדבריהם שראוי להאמין המזימין יותר מן המוזמין."

סיכום הדף

נושא: הקשר למסכת סנהדרין. כאשר זומם. מלקות בזוממים.

מסכת מכות ממשיכה את המשנה במסכת סנהדרין פט, ב **ששם מבואר** שדין זוממי בת כהן אינו ככל "עדים זוממים" שדינם הוא "כאשר זומם", ואילו **זוממי בת כהן** נידונים כמיתת הבעול בחנוק, ולא כמיתת בת כהן שהיא בשריפה. **ממשיכה המשנה** שלנו שיש "עדים זוממים" שלא מקבלים פרשת הזמה לאחד מן הנידונים אלא מקבלים מלקות, **וזו באופן** שהעידו על כהן שהוא בן גרושה או בן חלוצה, ואין אנו מקיימים בהם "כאשר זומם" לעשות אותם בן גרושה או חלוצה **אלא** מקבלים מלקות. **וכן** אם העידו שפלוני הרג את הנפש בשגגה וחייב גלות בעיר מקלט, **כאשר** הזוממו העדים אינם גולים לעיר מקלט, אלא דינם במלקות.

כאמור במקום שלא עושים "כאשר זומם" דינם במלקות, **ביאר רבי יהושע בן לוי**, היות ואמרה תורה "ועשיתם לו כאשר זומם" והעדים זמומו לפסול את הנידון ואת דרעו, ואנו מצווים לעשות לעדים זוממים כמו שזממו, **ולא לפסול** את דרעם של העדים, ולא שייך לפסול רק אותם שהרי אין זה בכלל כמו שהם רצו לפסול אף את דרעו. **לדעת בר פרא**, ניתן ללמוד ק"ו שהרי כהן שבא על הפסולה הוא עצמו אינו נעשה חלל, אלא רק האשה וזרעו, א"כ בודאי שהעד זומם לא יפסל. **זוהר רבינא**, לפי סברא זו בטלה פרשת הזמה, שהרי אם עדים הזומו ולאחר שנהרג הנידון אינם נהרגים, **א"כ בודאי** שלא נהרגו אותם אם לא הרגו את הנידון, ובודאי שדין זה אינו נכון. **אלא המקור** כדברי רבי יהושע שלא שייך לקיים "כאשר זומם".

לגבי חיוב מלקות בהזמונו על עדות גלות, אמר ר"ל "הוא ינוס" רק הרוצח בשגגה יהיה בעיר מקלט ולא עדים זוממים. **לר"י**, לעדים ק"ו רוצח בזמדי מעשה, אינו גולה, העדים שלא עשו מעשה (אלה **ביבוי**) בודאי שלא יגלו. **זוהר הגמ'**, רוצה לא גולה כדי שלא תהיה לו כפרה, ועדים יגלו כדי שתהיה להם כפרה, אלא הכריחו כדעת ר"ל.

לדעת עולא, יש רמז בתורה למלקות בעדים זוממים (מעבר ל"כאשר זומם"), והצדיקו את הצדיק **והרשינו את הרשע**, והיה אם בן הכות הרשע" **מדובר** בעדים שאמרו רשע על אדם צדיק והוזמו ע"י עדים שהצדיקו את הצדיק. **ולדעת עולא** לא לומדים מלקות מלאו של "לא תענה" היות זה לאו שאין בו מעשה, **ולשיתנו** לא לוקים על לאו שאין בו מעשה.

ד' הלכות נאמרו בעדים זוממים, א. לא נעשים בן **גרושה** וחלוצה. ב. לא גולים לעיר מקלט. ג. לא משלמים **כופר**, אם העידו על אדם ששורו מועד. **זה למ"ד** שתשלום כופר מהווה כפרה, ולהם אין מה לכפר ביחס להריגת הנפש. **ורצו לומר** שזה שיטת **רבי שמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה**, שדרש "ונתן פדיון נפשו" דמי מדיק, **ולרבנן** דמי יניק, ואם דמי מדיק הרי שבא לכפרותו, ורבנן חולקים. **זוהר ר"פ** שלכו"ע כופר מהווה כפרה **והם נתחלקו** בהלכות ממונות של נזיקין כפי ששמים. ד. לא נמכרים **לעבד עברי**, **ולמסנת הגמ'** אמר רבא "ונמכר בגנבתו" ולא בזממו **(לה"א** רב המנוא למד שיהיה תלמי אמר יש לו ממון ולהם אין, **וא** להפך שהדין במקירת עבד עברי שנמכר על גבנותו שרק באופן שאין לו לשלם ב"ד מוכרים אותו, **ולכן** רק באופן שהעידו על אופן שהיה נמכר היה מקום לחייב אותם מכירה בהזמתם, **ולמסקנא** כזכור יש מיעוט מהפסוק).

לדעת ר"ע (ה), אין משלמים ע"פ הודאת עצמן, **מבארת הגמ'** היות ושורש התשלום הוא "קנס" **והלכה היא** שאין משלמים קנס ע"פ הודאת עצמן. **אמר רבא** הראיה שזה מוגדר כקנס ולא כחמון, שהרי הם נהרגים באופן שלמעשה לא נהרג על פי דבריהם **(שהרי מבואר להלן "כאשר זומם" ולא כאשר עשה)**, **וכן** משלמים חמון באופן שלא הוצאו ממון על פיהם, מוכח שזה "קנס", שהרי "תשלום" הוא תמורת מה שהיה, וקנס אף על מה שלא היה. **וכן** סבר אף ר"ג.